

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 48. – С. 117-125
DOI: 10.31861/mhpi2023.48.117-125

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 48. – pp. 117-125
DOI: 10.31861/mhpi2023.48.117-125

УДК 327.8:327.82

© Володимир Фісанов¹
© Олександра Гісса-Іванович²

Позиція США під час Шестиденної війни 1967 року (за інформаційно-аналітичними матеріалами та дипломатичними документами)

У статті автори, використовуючи оригінальні документальні джерела, проаналізували особливості позиції США в умовах наростання міжнародної кризи і під час короткотривалої війни 1967 р. на Близькому Сході з урахуванням ролі регіональних гравців – Єгипту та Ізраїлю, а також еволюції позиції радянської дипломатії.

Констатовано, що позиція США відносно кризових ситуацій на Близькому Сході, котрі, зазвичай, завершувалися війнами між арабськими країнами та Ізраїлем, ніколи не була однозначною та дуже вже прихильною до Ізраїлю. У Вашингтоні завжди виходили з прагматичних політичних міркувань необхідності стримування Тель-Авіва та, зрозуміло, глобального протистояння Москві, котра надавала воєнно-політичну допомогу в геостратегічному протиборстві в цьому регіоні своїм арабським союзникам.

Зокрема підкреслено, що за свідченнями дипломатичних документів тієї доби ні США, ні СССР не бажали насправді ескалації конфлікту у цьому чутливому для обох держав регіоні і тому були схильні до тактичного компромісу що і стало політичною реальністю після ізраїльської перемоги над арабськими сусідами.

Зроблено висновок, що і під час війни й після її завершення адміністрація Джонсона так і не виробила продуманої стратегічної лінії своєї близькосхідної політики. Отже, вплив США у регіоні залишався дуже обмеженим, а мотивам офіційного Вашингтону у багатьох випадках, насамперед в арабських країнах, просто не довіряли. Про такий розвиток засвідчила зокрема відома «човникова дипломатія» Генрі Кіссінджера, особливо після жовтневої війни 1973 року.

Шестиденна війна вважається рубіжною в сучасній історії Близького Сходу, адже її наслідки повністю не ліквідовані досі. Розгром арабських країн втретє поспіль мав довгострокові наслідки як для арабо-ізраїльського протистояння, так і для відносин великих держав між собою та з регіональними геополітичними акторами.

Ключові слова: США, Ліндон Джонсон, арабо-ізраїльський конфлікт, СССР, Єгипет, Ізраїль, Шестиденна війна 1967 року, Близький Схід.

U.S. Stance in the 1967 Six-Day War (Based on Analytical Materials and Diplomatic Documents)

In the article, the authors, using original documentary sources, analyzed the features of the US position in the context of the growing international crisis and during the short-lived war of 1967 in the Middle East, taking into account the role of regional players – Egypt and Israel, as well as the evolution of the position of Soviet diplomacy.

It was established that the position of the USA regarding the crisis situations in the Middle East, usually ended with wars between Arab countries and Israel, was never unambiguous and very favorable to Israel. In Washington, it was always based on pragmatic political considerations of the

¹ Доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: v.fisanov@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-6550-8903>.

² Кандидат політичних наук, консультант-аналітик, фрілансер, Україна. E-mail: aleks.gissa@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9777-7307>.

need to contain Tel Aviv and, of course, the global confrontation with Moscow, which provided military and political assistance in the geostrategic confrontation in this region to its Arab allies.

In particular, it is emphasized that according to the evidence of diplomatic documents of that time, neither the USA nor the USSR actually wanted the escalation of the conflict in this sensitive region for both states and therefore were inclined to a tactical compromise, which became a political reality after the Israeli victory over the Arab neighbors.

It is concluded that both during the war and after its end, the Johnson administration did not develop a well-thought-out strategic line of its Middle Eastern policy. Consequently, US influence in the region remained very limited, and the motives of official Washington were simply not trusted in many cases, primarily in Arab countries. Henry Kissinger's well-known "shuttle diplomacy" testified to this development, especially after the October 1973 war.

The Six-Day War is considered a turning point in the modern history of the Middle East, because its consequences have not been fully eliminated until now. The defeat of the Arab countries for the third time in a row had long-term consequences both for the Arab-Israeli confrontation and for the relations of the great powers among themselves and with regional geopolitical actors.

Keywords: USA, Lyndon Johnson, the Arab-Israeli conflict, the USSR, Egypt, Israel, the Six-Day War of 1967, the Middle East.

Постановка наукової проблеми та її значення. У світлі нещодавніх карколомних подій на Близькому Сході, які опосередковано впливають на перебіг сучасної російсько-української війни, звернення до історії арабо-ізраїльських воєн ХХ століття видається доречним і своєчасним. Тим більше це стосується тодішньої позиції США у даному регіоні, котрі протистояли впливам іншої наддержави – ССРСР, яка здійснювала воєнно-дипломатичну підтримку своїх арабських союзників. Як вважають деякі експерти, політика США на Близькому Сході й сьогодні існує в тіні рішень, започаткованих під час арабо-ізраїльської війни 1967 року. Такі рішення, як відомо, ґрунтувалися на позиціях, запропонованих у ситуації кризи та повоєнного врегулювання самим Ізраїлем. Зауважимо при цьому, що засаднича зміна у політиці адміністрації президента Л. Джонсона полягала у тому, щоби дозволити Ізраїлю утримувати завойовані у арабських сусідів території до досягнення відповідних мирних угод з окремими країнами, втягнутими у конфлікт. Суттєвою зміною у порівнянні з попередньої позицією офіційного Вашингтону було те, що американці уже не прагнули зберегти територіальний статус-кво у регіоні, як це мало місце до початку Шестиденної війни.

Стан дослідження проблематики. У досліджуваній період Шестиденна війна вивела арабо-ізраїльський конфлікт на перший план міжнародної політики. Подальшим результатом війни стало те, що досі неформальний альянс між Сполученими Штатами та Ізраїлем певним чином перетворився на «особливі стосунки», хоча вони не були офіційно оформлені до 1981 року. Як вважає швейцарський дослідник Роланд Попп, у світлі драматичних наслідків, безперечно, не буде перебільшенням вважати Шестиденну війну 1967 р. як «велику основоположну катастрофу» новітньої історії Близького Сходу, якщо запозичити знамениту епітафію Джорджа Ф. Кеннана, придуману для Першої світової війни та її впливу на європейську історію. Досліджуючи історіографію війни 1967 року, можна навіть віднайти ще одну паралель з Великою війною. Наслідуючи класичні підходи до пояснення причин Першої світової війни, дехто з учених, які досліджували ці карколомні події, дотримувалися точки зору, що конфлікт був «ненавмисним», що жоден із супротивників насправді не бажав цієї війни. Араби та ізраїльтяни немовби «наштовхнулися на війну» так само, як це зробили європейські державні діячі у серпні 1914 року. Темою, що повторюється як у ревізіоністських, так і в традиціоналістичних описах Шестиденної війни, є трактування війни як класичного прикладу прорахунків і неправильного сприйняття у міжнародній політиці³.

Цікавим є і таке аналітичне спостереження. У той час коли в Європі і в американо-радянських відносинах (за активної участі тодішнього лідера ССРСР Леоніда Брежнєва) була започаткована політика «розрядки міжнародної напруженості», близькосхідна ситуація виріз-

³ Popp R. (2006), "Stumbling Decidedly into the Six-Day War". *The Middle East Journal*, 60(2):281-309, March, available at: https://www.researchgate.net/publication/236885756_Stumbling_Decidedly_into_the_Six-Day_War (accessed: 22.10.2023).

нялася конфліктами і неабияким кризовим потенціалом. Ситуація на Близькому Сході, після війни 1967 й особливо напередодні Жовтневої війни 1973 року, дуже вже не відповідала тенденціям європейської *Détente*, і мало чим вирізнялося у цьому регіоні від доби Холодної війни. Причому у той період, як підкреслює у своєму аналітичному меморандумі, підготовленому для корпорації РЕНД, відомий експерт Вільям Квандт, виключно США були спроможні схилити Ізраїль до компромісу, проте це зовсім не означало що подібні можливості колись перетворяться у політичну реальність⁴.

Особливості позиції США напередодні і під час війни аналізує у книзі, присвяченій історії арабо-ізраїльського конфлікту, англійський історик Ян Біккертон. Він зокрема відзначає помилковість розрахунків президента Єгипту Г.А. Насера. Сподіваючись на беззастережну підтримку з боку ССРСР, він однак, згідно інформації ЦРУ, був упевнений, що Ізраїль швидше буде шукати «заступництва» ООН, аніж атакує Єгипет⁵.

Поміж ґрунтовно документованих досліджень, які були опубліковані вже у XXI столітті, відзначимо інноваційну монографію професора Роберта Д. Джонсона (побачила світ у Тель-Авівському університеті) з широким використанням архівних матеріалів, котрі безпосередньо торкаються проблематики політики президента Л. Джонсона у ситуації наростання кризи і початку Шестиденної війни⁶. При написанні статті використані також матеріали, опубліковані в офіційному фундаментальному американському виданні дипломатичних документів з питань зовнішньої та міжнародної політики – *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, зокрема ті з них, які безпосередньо стосувалися перебігу арабо-ізраїльської війни⁷.

Згадаємо тут про ще один дуже важливий геостратегічний фактор війни 1967 р., який відзначається зокрема українськими дослідниками. Адже саме тоді, вперше з часів Карибської кризи, знову виникла загроза ядерного зіткнення наддержав у межах можливої Третьої світової війни. Під час ескалації військової фази конфлікту, спостерігаючи розгром арабських армій, офіційний Вашингтон неодноразово наголошував на очевидних прорахунках радянської сторони та загальній невдачі московської політики, що визначало відому помірність позиції адміністрації Джонсона під час воєнно-політичної кризи. Розуміння Білім домом того, що Москва наваряд чи піде на радикальні заходи, як слушно зауважив вітчизняний дослідник Кирило Каштанов, дозволили американському керівництву мінімізувати власну участь у кризі, а в перспективі стати арбітром у врегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту⁸.

Інший вітчизняний науковець Віталій Бузань дослідив впливи американсько-радянського суперництва на процес формування та реалізації політики США щодо арабо-ізраїльського конфлікту у часи холодної війни. Він зокрема помітив таку особливість у працях вітчизняних та закордонних дослідників, підкресливши, що вони, аналізуючи офіційну позицію США, мало уваги приділяли дослідженню самого механізму прийняття американським керівництвом зовнішньополітичних рішень з близькосхідних питань⁹.

Мета статті полягає у дослідженні, спираючись на документальні та аналітичні джерела, особливостей позиції офіційного Вашингтону, зокрема особисто президента США Ліндона Джонсона, напередодні і під час короткотривалої Шестиденної війни на Близькому Сході. Завдання статті: проаналізувати позицію адміністрації президента Л.Джонсона напередодні і під

⁴ Quandt W. B. (1976), *Soviet Policy in the October 1973. War.R-1864-ISA*, May, available at: <https://www.rand.org/pubs/reports/R1864.html> (accessed: 17.10.2023).

⁵ Bickerton I.J. (2009), *The Arab-Israeli Conflict. A history*. L., Reaktion Books, p.113.

⁶ Johnson R.D. (2008), *Lyndon Johnson and Israel: The Secret Presidential Recordings*, Research Paper No. 3, July, available at: https://www.tau.ac.il/humanities/abraham/publications/johnson_israel.pdf (accessed: 23.10.2023).

⁷ *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).

⁸ Каштанов К. (2013), “*Позиція Советського Союзу в ближневосточном кризисе 1967 года: взгляд из Вашингтона*”, available at: <https://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/9468/2/%D0%9A%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (accessed: 23.10.2023).

⁹ Бузань В. (2017), “*Вплив холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту*”, available at: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%91%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%92..pdf> (accessed: 23.10.2023).

час Шестиденної війни; з'ясувати внесок представників розвідувального співтовариства США у вирішення складних ситуацій у процесі прийняття воєнно-політичних рішень.

Виклад основного матеріалу. Позиція США відносно кризових ситуацій на Близькому Сході, котрі у 50-і-70-і роки минулого століття, зазвичай, завершувалися війнами між арабськими країнами та Ізраїлем, ніколи не була однозначною та дуже вже прихильною до Ізраїлю. У Вашингтоні завжди виходили з прагматичних політичних міркувань необхідності стримування Тель-Авіва та, зрозуміло, глобального протистояння Москві, котра надавала воєнно-політичну допомогу в геостратегічному протиборстві в цьому регіоні своїм арабським союзникам.

Не будемо тут зупинятися на усіх подіях, які передували початку Шестиденної війни, але спробуємо окреслити позицію США у самий переддень конфлікту. Як відомо, президент Єгипту Г.А. Насер 18 травня 1967 р., підбурюваний власним генералітетом, вимагав вивести війська ООН з лінії перемир'я з Ізраїлем і берегів Тіранської протоки, ввівши згодом на ці позиції єгипетські війська і заклавши вихід для ізраїльських суден із затоки Акаба у Червоному морі. Зі свого боку 30 травня король Йорданії Хусейн приєднався до єгипетсько-сирійського «антиізраїльського фронту»: було офіційно оголошено блокаду ізраїльського узбережжя. Таким чином, загальна політична ситуація у регіоні різко загострилася.

Ось як визначив власну позицію президент Л. Джонсон під час зустрічі у середині червня 1967 р. з головою сенатського Комітету у зовнішніх справах Вільямом Фулбрайтом: «я сказав ізраїльтянам, вам не слід залишатися наодинці. “Ми не поспішаємо й знайдемо спосіб відкрити [Тіранську] протоку”». Однак, якщо ви будете діяти безвідповідально, то спонукаєте підйом “антисемітизму та інші клятві речі”. Під американським тиском у Тель-Авіві відклали військове рішення ще на тиждень. Однак терпіння закінчилося, коли Насер заявив, що збирається знищити їх, а у Москві повідомили, що Ізраїль збирається атакувати Сирію. Це й стало тоді останньою точкою кипіння: “вони не могли більше стримуватися” і змушені були стрибнути¹⁰.

Мабуть, спочатку, президент Насер не планував завдати удару по Ізраїлю, розглядаючи концентрацію своїх військ поблизу кордону як певне попередження Тель-Авіву на випадок подальшої ескалації. Тоді зі спецмісією на Близькій Схід поїхав Роберт Андерсон, колишній міністр фінансів Ейзенхауера і близький друг Джонсона, який мав широкі контакти з провідними нафтовими компаніями. Він приватно зустрівся з Насером на початку червня 1967 р. Обговорення ситуації нічого не вирішило, але Насер пообіцяв відправити високопоставленого чиновника до США для подальших переговорів. Андерсон зобразив єгипетського лідера відкритим до компромісу, вважаючи, що якщо б генеральний секретар ООН У Тан передав питання щодо кризи навколо Тіранської затоки на розгляд Ради Безпеки, то проблема протоки могла б і не виникнути.

Варто підкреслити і той факт, що у Вашингтоні тоді, вбачали в єгипетському радикальному націоналізмі, точніше у його геополітичному «приборканні», ключ до вирішення ситуації й подальшої стабілізації у близькосхідному регіоні. Ось як описував тут загальну ситуацію для президента Джонсона у меморандумі від 4 червня 1967 р. радник з національної безпеки Волт Ростоу: «Неоднозначність ситуації на Близькому Сході полягає у тому, що радикальний націоналізм, представлений Насером, хоча і потужний, але на даний момент значно слабшає». Більш того, «арабський соціалізм та інші подібні доктрини не виявилися успішними». Адже помірковані країни регіону (Туреччина, Іран, Йорданія, Саудівська Аравія, Ліван) досягли кращих результатів, ніж Єгипет, Сирія та Ірак. В цілому далекосхідні плани Насера щодо зовнішньої експансії не вдалися¹¹. Отже, підсумовував Ростоу, «ми маємо справу з Насером, який знаходиться “не на підйомі, а подібно до Хрущова у кубинській ракетній кризі” (not on rising trend but in somewhat the same as Khrushchev in the Cuba missile crisis). При цьому Насер намагається швидко виправити власну ослаблену позицію». В якості альтернативи експерт вказував на потенціал можливої «фази поміркованості на Близькому Сході», вбачаючи її на шляху економічного розвитку і регіонального співробітництва з подальшим визнанням Ізраїлю частиною Близького Сходу, якщо «вдасться знайти вирішення проблеми біженців». Проте, такий позитивний сцена-

¹⁰ Johnson R.D. (2008), Ibid.

¹¹ “Memorandum from the President’s Special Assistant (Rostow) to President Johnson” (1967), Washington, June 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).

рій можливий за умов суттєвого «скорочення політичного значення Насера» (depends on Nasser's being cut down to size)¹².

На самому ранньому етапі (після 5 червня) у Москві робили ставку на беззастережну перемогу Єгипту. Це визначило і дипломатичну позицію Кремля. Хоча ССРСР і наполягав на негайному припиненні вогню у поєднанні з відходом Ізраїлю на довоєнні позиції, однак прагнути дати достатньо часу, як здавалося, для арабського тріумфу, посол Радянського Союзу в ООН Н. Федоренко відхилив прохання американського представника А. Голдберга про зустріч щодо припинення вогню з обох боків конфлікту. До того ж, радянська пропаганда передавала брехливі заяви Насера про те, що британські та американські літаки сприяли нападу Ізраїлю. Подібні інформаційні фейки, як би ми сьогодні сказали, впливали і на позицію прем'єра А. Косігіна. Пізніше, вже по завершенні Шестиденної війни, президент Джонсон у розмові зі згадуваним сенатором Фулбрайтом зауважив, що інформація радянського прем'єр-міністра про поведінку Америки в арабському світі є «такою ж помилковою та неточною, як і його розвідувальні дані щодо можливостей Насера». І немає жодної людини у світі як я, сказав Джонсон, котра б робила стільки для стримування і «була б настільки засуджена усіма, починаючи з Ешкола»¹³.

Підкреслимо тут таке. У дні воєнно-політичної кризи на Близькому Сході значно підвищилася роль спецслужб США, зокрема тих підрозділів ЦРУ, які відповідали за зовнішньополітичну аналітику. Зауважимо, що тоді мали місце певні розбіжності і навіть зменшення довіри у стосунках між президентом і тодішнім директором ЦРУ Річардом Хелмсом у зв'язку з перебігом В'єтнамської війни. Тому Джонсон мав свій аналітичний апарат з близькосхідного врегулювання у режимі цільової групи.

Хелмс, мабуть, розумів, що він здійснює керівництво сервісною організацією, продукти якої повинні бути своєчасні та переконливі, щоби становити цінність передусе для першого споживача яким був президент США. Під час короткої Шестиденної війни Хелмс відвідував Білий дім фактично кожен день, звітуючи перед Джонсоном і спеціальним комітетом експертів з Близького Сходу. При цьому він спирався у своїх доповідях на спеціальні меморандуми групи Управління розвідки (Directorate of *Intelligence*, *DI*), а також аналітичні дані щоденних звітів про ситуацію (SITREPS) від Управління поточної розвідки (Office of Current Intelligence, *OCI*).

Вранці 23 травня 1967 р. – наступного дня після того, як Єгипет заклав Акабську затоку, – президент Джонсон викликав Хелмса з брифінгу в Конгресі та доручив йому надати оцінку далі загрозливої ситуації на Близькому Сході. Хелмс мав у розпорядженні 2 меморандуми: «Знання США про єгипетську тривогу» та «Загальний арабський та ізраїльський військовий потенціал». Ці меморандуми, а також звіт про ситуацію (SITREP), були доставлені йому у вестибюлі поблизу офісу радника президента Волта Ростоу в Білому домі. Другий меморандум, який приніс Хелмс – записка про те «хто перемаже» – був вирішальним. У ній зокрема зазначалося, що Ізраїль може «успішно захищатися від одночасних арабських нападів на всіх фронтах. . . або утриматися на будь-яких трьох фронтах, здійснюючи успішний наступ на четвертому»¹⁴.

Згодом Хелмс доручив Управлінню національних оцінок (Office of National Estimates, *ONE*) підготувати зведений аналіз політичної ситуації у регіоні з боку Моссад котрий був підготовлений через 5 годин. У записці *ONE* було підкреслено, що Сполучені Штати не мають розраховувати на «ізраїльську вдячність». Проте, Ізраїль веде власну гру, спрямовану на те, щоби як найсильніше натиснути на США, забезпечивши від них військове постачання, ухвалення «ізраїльських військових ініціатив», а також посилення «тиску на [президента Єгипту] Насера». Стосовно позиції ССРСР, то Управління національних оцінок дійшло висновку, що «радянська мета все ще полягає в уникненні у військовій участі» та посиленні негативної позиції щодо США поміж арабів, «ототожнюючи їх з Ізраїлем». Москва, «ймовірно, не могла б відкрито допомогти арабам через брак можливостей», побоюючись разом з тим прямої конфронтації зі США, – констатували у підсумку автори меморандуму.

¹² “Memorandum from the President's Special Assistant (Rostow) to President Johnson” (1967), *Ibid*.

¹³ Johnson R.D. (2008), *Ibid*.

¹⁴ Robarge D. S. (2005), “Getting it Right: CIA Analysis of the 1967 Arab-Israeli War”. *Studies in Intelligence*, Vol. 49, No. 1, available at: <https://www.cia.gov/static/d5a4d18e0fecdc17091a38eaea78e8e2/Analysis-Arab-Israeli-War.pdf> (accessed: 25.10.2023).

У ситуації, коли міжнародна напруга неймовірно зросла, президент Джонсон вимагав чітких сигналів і політичних оцінок щодо можливих сценаріїв завершення війни на Близькому Сході. На одному з таких засідань президентської кризової групи у Білому Домі, як згадував пізніше Р.Хелмс, «президент раптом звернув увагу на мене в кінці довгого столу. “Діку, – різко сказав він, – наскільки точні ваші розвідувальні дані про хід цієї війни?”. Не маючи жодної хвилини, щоб розглянути докази, я “стрільнув” від стегна: “Це точно, ізраїльтяни перемагають”. Можливо, це пролунало таким чином, неначе я хитрував, але це була чиста правда і це змусило інших замовкнути. Лише веселе посмикування вусів Діна Ачесона свідчило про те, що він звернув увагу на мої міркування»¹⁵.

10 червня, коли перемога Ізраїлю вже наближалася, Білий дім отримав по «гарячій лінії» повідомлення від прем'єр-міністра ССРСР А. Косигіна. У Кремлі передбачили «серйозну катастрофу» і погрожували вжити «необхідні дії. . . включно з військовими», якщо ізраїльтяни не зупинять свій наступ на Сирію через Голанські висоти. Косигін, звертаючись до президента США, писав: «Ми пропонуємо вам вимагати від Ізраїлю безумовного припинення військових дій у найближчі кілька годин. Зі свого боку ми будемо робити те саме. Ми маємо намір попередити Ізраїль, що якщо це не буде виконано, будуть вжиті необхідні дії, у тому числі військові»¹⁶.

Хелмс був у ситуаційній кімнаті, разом із кількома іншими президентськими радниками, коли з Пентагону, де знаходився телетайп «гарячої лінії», надійшло повідомлення з Кремля. «У кімнаті затихло так раптово, ніби вимкнули радіо. . . Розмова велася найнижчими голосами, які я коли-небудь чув. . . Здавалося неможливим повірити, що через 5 років після ракетного зіткнення на Кубі» дві наддержави знову відновлюють протистояння. Після прочитання англійського перекладу вхідного радянського повідомлення посол Томпсон перевіряв російський текст, щоб переконатися, що слово «військовий» справді є частиною російського повідомлення у фразі «вжити будь-яких необхідних заходів, у тому числі військових». За рекомендацією міністра оборони Роберта Макнамари (підтриманої всіма присутніми), Джонсон направив Шостий флот у східне Середземномор'я – цей крок мав на меті продемонструвати американську рішучість, не заганняючи Радянський Союз у кут. Хелмс сказав президенту, що російські підводні човни, які будуть стежити за рухом флоту, негайно повідомлять про те, що він змінив курс. Москва ж зрозуміла попередження і припинення вогню, пізніше того ж дня, означало відновлення неспокійного миру у регіоні¹⁷.

Як згадував пізніше американський посол в ССРСР Ллевеллін Томпсон, у Білому домі тоді відбувалася дискусія, чи справді радянське повідомлення означало, що росіяни бажають застосувати у цьому регіоні силу. «Були деякі суперечки про тон радянського повідомлення та про небезпеку того, що росіяни можуть перевіряти нас. Якби наші відповіді були надто ввічливими, ми могли б виглядати так, ніби ми відступаємо перед погрозою. Тим не менш, президент – хоча він міг би звернутися до росіян, висловлюючи власні погрози – вирішив надіслати спокійне та обгрунтоване повідомлення», що він і зробив о 9.39 ранку 10 червня¹⁸.

В одній зі статей, присвячених воєнно-політичним подіям на Близькому Сході, автор цих строк зауважив, що відома зустріч в Гласборо між президентом Л.Джонсоном та прем'єром А. Косигіним у кінцевому рахунку призвела до тактичного компромісу між ССРСР і США у близькосхідному врегулюванні. Така компромісна позиція двох наддержав знайшла відображення у відомій миротворчій резолюції РБ ООН № 242.

¹⁵ Robarge D. S. (2005), Ibid.

¹⁶ “Message From Premier Kosygin to President Johnson” (1967). Moscow, June 10, 8:48 a.m., *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d243> (accessed: 25.10.2023).

¹⁷ “Memorandum for the Record” (1968), Washington, October 22, Subject. Hot Line Meeting June 10, 1967, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d244> (accessed: 23.10.2023).

¹⁸ “Memorandum of Conversation Ambassador Llewellyn E. Thompson with Mr. Nathaniel Davis” (1968), The Hot Line Exchanges, Washington, November 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d245> (accessed: 25.10.2023).

Однак ця зустріч не вирішила стратегічних питань. І у Вашингтоні, і у Москві радше опікувалися поведінкою «своїх» геополітичних клієнтів на Близькому Сході. Косигін у відвертій розмові сказав Джонсону: «... Я не думаю, що ми можемо говорити про будь-що інше, доки ви не виведете війська» (*ішлося про ізраїльські підрозділи – В.Ф.*). І далі пролунав такий великодержавний пасаж з боку радянського політика: «Ми арбітри в боротьбі, і ви повинні тримати свою людину за потилицю, а я утримую нашу людину за потилицю, і ми повинні розборонити і відкинути їх назад в їхній кут... Тоді ми можемо розмовляти про інші речі». Джонсон розповів про цей епізод екс-президенту Д. Ейзенхауеру, на що той зі сміхом зауважив: якщо це стосується їх людини, то вони мають «ще підняти його і оживити» (*мова тут була про президента Насера – В.Ф.*)¹⁹. Отже, зустріч в Гласборо хоча й відіграла певну роль для дипломатичного вирішення кризи на рівні ООН, однак була не в змозі примирити арабів та ізраїльтян. Під впливом поразок арабських країн у протиборстві Ізраїлем у Москві навіть збиралися дещо змінити вектор власної близькосхідної політики. Тодішній лідер СРСР Леонід Брежнев навіть вважав, що з часом слід взяти участь у міжнародних гарантіях кордонів Ізраїлю. На заперечення міністра А. Громико, мовляв, це образить арабів, генсек відповідав: «Ми дали їм техніку, найновішу, а вони знов тікали і волали, щоби їх рятували. Ми за них воювати не будемо. Розпочинати світову війну через них не збираюся»²⁰.

Висновки. Отже, зробимо деякі підсумкові зауваження. У Вашингтоні, внаслідок результатів Шестиденної війни, повірили в Ізраїль як у сильного регіонального союзника, затвердивши у 1968 р. першу серйозну продаж йому наступальної зброї. І все-таки, за великим рахунком, як засвідчили подальші події, війна 1967 року не принесла ані миру близькосхідному регіону, ані безпеки Ізраїлю.

Разом з тим, як засвідчують дипломатичні документи тієї доби ні США, ні СРСР не бажали насправді ескалації конфлікту у цьому чутливому для обох держав регіоні і тому були схильні до тактичного компромісу що і стало політичною реальністю після ізраїльської перемоги над арабськими сусідами. Досить цікавий висновок щодо зовнішньополітичної мотивації ізраїльського керівництва робить вже згадуваний Р. Попп, який відзначає, що рішення завдати удару було прийнято Ізраїлем не з військових міркувань, а для того, щоб запобігти дипломатичному вирішенню, яке могло б призвести до серйозних політичних та іміджевих збитків для ізраїльської сторони²¹.

Проте, слід мати на увазі що і під час війни й після її завершення адміністрація Джонсона так і не виробила продуманої стратегічної лінії своєї близькосхідної політики. Як вважали деякі експерти вплив США у регіоні залишався дуже обмеженим, а мотивам офіційного Вашингтону у багатьох випадках просто не довіряли. Про це засвідчила зокрема відома «човникова дипломатія» Генрі Кіссінджера, особливо після жовтневої війни 1973 року.

Варто ще раз підкреслити таке. Шестиденна війна вважається рубіжною в сучасній історії Близького Сходу, адже її наслідки повністю не ліквідовані досі. Розгром арабських країн втретє посіпль мав довгострокові наслідки як для арабо-ізраїльського протистояння, так і для відносин великих держав між собою та з регіональними геополітичними акторами.

Список джерел

1. Бузань В. (2017), «Вплив холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту», available at: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%91%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%92..pdf> (accessed: 22.10.2023).

2. Каштанов К. (2013), «Позиция Советского Союза в ближневосточном кризисе 1967 года: взгляд из Вашингтона», available at: <https://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/9468/2/%D0%9A%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (accessed: 23.10.2023).

¹⁹ Johnson R.D. (2008), Ibid.

²⁰ Кречетников А. (2017). «Шестидневная война и СССР: “Затевать мировую войну не собираемся”», 9.06., available at: <https://www.bbc.com/russian/features-40188604> (accessed: 25.10.2023).

²¹ Popp R. (2006), Ibid.

3. Кречетников А. (2017). «Шестидневная война и СССР: “Затевают мировую войну не собираемся”», 9.06., available at: <https://www.bbc.com/russian/features-40188604> (accessed: 25.10.2023).
4. Bickerton I.J. (2009), *The Arab- Conflict. A history*. L., Reaktion Books, 244 p.
5. *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).
6. Johnson R.D. (2008), *Lyndon Johnson and Israel: The Secret Presidential Recordings*, Research Paper No. 3, July, available at: https://www.tau.ac.il/humanities/abraham/publications/johnson_israel.pdf (accessed: 23.10.2023).
7. “Memorandum from the President’s Special Assistant (Rostow) to President Johnson” (1967), Washington, June 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).
8. “Memorandum for the Record (1968), Washington, October 22, Subject. Hot Line Meeting June 10, 1967, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d244> (accessed: 23.10.2023).
9. “Memorandum of Conversation Ambassador Llewellyn E. Thompson with Mr. Nathaniel Davis” (1968), The Hot Line Exchanges, Washington, November 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d245> (accessed: 25.10.2023).
10. “Message From Premier Kosygin to President Johnson” (1967). Moscow, June 10, 8:48 a.m., *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d243> (accessed: 25.10.2023).
11. Popp R. (2006), “Stumbling Decidedly into the Six-Day War”. *The Middle East Journal*, 60(2):281-309, March, available at: https://www.researchgate.net/publication/23688_5756_Stumbling_Decidedly_into_the_Six-Day_War (accessed: 22.10.2023).
12. Quandt W. B. (1976), Soviet Policy in the October 1973. *War.R-1864-ISA*, May, available at: <https://www.rand.org/pubs/reports/R1864.html> (accessed: 17.10.2023).
13. Robarge D. S. (2005), “Getting it Right: CIA Analysis of the 1967 Arab-Israeli War”. *Studies in Intelligence*, Vol. 49, No. 1, available at: <https://www.cia.gov/static/d5a4d18e0fecdc17091a38eaea78e8e2/Analysis-Arab-Israeli-War.pdf> (accessed: 25.10.2023).

References

1. Buzan' V. (2017), “Vplyv kholodnoyi viyny na protses formuvannya ta realizatsiyi polityky SSHA shchodo arabs'ko-izrayil's'koho konfliktu”, available at: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%91%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%92..pdf> (accessed: 22.10.2023).
2. Kashtanov K. (2013), “Pozytsyya Sovet-skoho Soyuzu v blyzhnevostochnom kryzyse 1967 hoda: vz-hlyad yz Vashynhтона”, available at: <https://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/9468/2/%D0%9A%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (accessed: 23.10.2023).
3. Krechetnykov A. (2017). “Shestydnevnyaya voyna y CCCR: “Zatevat' myrovuyu voynu ne sobyraemysya”, 9.06., available at: <https://www.bbc.com/russian/features-40188604> (accessed: 25.10.2023).
4. Bickerton I.J. (2009), *The Arab- Conflict. A history*. L., Reaktion Books, 244 p.
5. *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).
6. Johnson R.D. (2008), *Lyndon Johnson and Israel: The Secret Presidential Recordings*, Research Paper No. 3, July, available at: https://www.tau.ac.il/humanities/abraham/publications/johnson_israel.pdf (accessed: 23.10.2023).
7. “Memorandum from the President’s Special Assistant (Rostow) to President Johnson” (1967), Washington, June 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis

and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d144> (accessed: 23.10.2023).

8. “Memorandum for the Record (1968), Washington, October 22, Subject. Hot Line Meeting June 10, 1967, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d244> (accessed: 23.10.2023).

9. “Memorandum of Conversation Ambassador Llewellyn E. Thompson with Mr. Nathaniel Davis” (1968), The Hot Line Exchanges, Washington, November 4, *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d245> (accessed: 25.10.2023).

10. “Message From Premier Kosygin to President Johnson” (1967). Moscow, June 10, 8:48 a.m., *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*. Vol. XIX. Arab-Israeli crisis and war, 1967, available at: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d243> (accessed: 25.10.2023).

11. Popp R. (2006), “Stumbling Decidedly into the Six-Day War”. *The Middle East Journal*, 60(2):281-309, March, available at: https://www.researchgate.net/publication/236885756_Stumbling_Decidedly_into_the_Six-Day_War (accessed: 22.10.2023).

12. Quandt W. B. (1976), Soviet Policy in the October 1973. *War.R-1864-ISA*, May, available at: <https://www.rand.org/pubs/reports/R1864.html> (accessed: 17.10.2023).

13. Robarge D. S. (2005), “Getting it Right: CIA Analysis of the 1967 Arab-Israeli War”. *Studies in Intelligence*, Vol. 49, No. 1, available at: <https://www.cia.gov/static/d5a4d18e0fecdc17091a38eaea78e8e2/Analysis-Arab-Israeli-War.pdf> (accessed: 25.10.2023).